

שיחות צבא הלוי

פרשת שמיני תשפ"ב

עובדות והנהגות מרבניו מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל

א. מעשה בליל שבת חול המועד סוכות, [איני זוכר במדויק את השנה, וכמדומה לי שהיה זה בשנת תש"נ], שנתעוררה אצלי איזה שאלה על דפנות הסוכה שלי, והלכתי לרבינו מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל, לשאלו על כך, ונכנסתי וישבתי עמו בסוכה, ואחר זמן אמר שהגיע זמן תפלת ערבית, וקמנו והלכנו לעבר פתח הבית, והנה הוא סגור, כיון שהרבנית ע"ה כפי הנראה חשבה שכבר ירד לתפילה, ויצאה מן הבית, וסגרה מבחוץ, והיה דרכה להניח את המפתח במקום קבוע בחוץ סמוך לדלת, והגר"ח הושיט ידו מן החלון, וחיפש במקום שהיה קבוע להנחת המפתח ולא מצא, וקרא לא' מבניו שהיה בחוץ, וגם הוא לא מצא, ושאלו אם להביא מפתח מביתו ע"י קטן, ואמר הגר"ח שלא יביא.

וכיון שהגיע זמן התפילה אמר הגר"ח שנצא דרך החלון, ובאותו זמן עדיין לא היו סורגים בחלון, והיה אפשר לצאת דרך החלון לכיון היציאה מהבית ליד המדרגות, והלך והביא סולם, וניסיונו לצאת עם הסולם, אבל הסולם הסתיר את חלל החלון, ולא היה אפשר לצאת.

ובינתיים שמענו מבית הכנסת לדרמן, אמירת 'ברכו את ד' המבורך', ומאז לא דיבר הגר"ח, אלא רק רמו בידיו. ואחר כך נמלך בדעתו, והביא כסא ונתן לי לעלות עליו, ולצאת דרך החלון חוצה, ואף הוא נתאמץ מאוד ויצא, והגענו לתפלת ערבית בלדרמן, [אחר זמן חזרה הרבנית ומצאו את המפתח מהמקום שהניחו אותו].

ואף שעשה השתדלות גדולה לצאת ולהגיע לבית הכנסת, אבל לא היה שום הרגשה של מתח סביב זה.

ב. שמעתי מאמאמו"ר ז"ל, שרבינו מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל בקטנותו, ראה את אביו מחבר ספרים, ורצה גם כן לחבר, והיה כותב דברי תורה, ואחר שהיתה לו מחברת שלמה, הלך לבקש הסכמות, והלך לבחורים בישיבת בית יוסף, וכתבו לו הסכמות, ושוב הלך לחזו"א וביקש הסכמה, וכתב לו החזו"א "כותב תיבות יפות".

ג. בסוף שו"ת בית אפרים חלק אורח חיים נדפסו תולדות הגאון המחבר רבי אפרים זלמן מרגליות זללה"ה, ומסופר שם שהגאון בעל בית אפרים נשאל ע"י רבי אברהם יהושע השיל בעל הספר אוהב ישראל מאפסא זללה"ה, אודות קטע מוקשה בירושלמי, וכך נאמר בירושלמי "רבי חייא נפק לקרייתא, חזי דמחללי מעצרתא, כתב ורמה פתקא, אל תקרי עצרת תהיה לכם (במדבר כ"ט ל"ה), אלא תחיה לכם", עד כאן לשון הירושלמי, ונשאל הגאון בעל בית אפרים מפני מה הוצרך רבי חייא לכתוב פתקא, ולמה לא היה יכול לדרוש זאת בעל פה ברבים.

והשיב הגאון בעל בית אפרים שהרי מצינו במגילה (דף כ"ד ע"א), 'אמר ליה רבי חייא לרבי שמעון בר רבי, אלמלי אתה לוי פסול אתה מן הדוכן, משום דעבי קלך, אתא אמר ליה לאבוה, אמר ליה זיל אימא ליה, כשאתה מגיע אצל, וחיכיתי לך' (ישעיהו ח' י"ז), לא נמצאת מחרך ומגדף, ופירש רש"י שהיה קורא לחיתין ההין, ונראה והכיתי, אם כן לא היה רבי חייא יכול לדרוש בעל פה עצרת תחיה לכם, משום שהיה נשמע 'עצרת תהיה לכם', והואיל ולא היה יכול לבטא את האות ח', לכן הוצרך לעשות זאת על ידי כתיבת פתקה, [במאמר המוסגר, כנראה שגם אז הצבור הלך אחר סגולות, יותר מאחרי דינים].

והנה פירוש זה הוא נפלא, ונותן רק לראות את הירושלמי במקורו, ולראות מה אמרו על כך מפרשי הירושלמי, אלא שבספר הנ"ל לא ציינו היכן הירושלמי, ולכן ניסיתי בכל הספרים המלקטים והמציינים, כגון תולדות אהרן, ילקוט שמעוני, תורה תמימה, תורה שלמה, תורה הכתובה והמסורה, ובכל אלו לא ציינו את מקומו של ירושלמי מופלא זה.

והואיל ולא מצאתי את הירושלמי, עליתי לביתו של רבינו מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל בימים שבין יום הכפורים לסוכות תשע"ב, ושאלתי איה מקום הירושלמי, והשיב על אתר "אינו נמצא בירושלמי, אולי הוא בזהרה".

שוב שמעתי בבספר פרדס יוסף הביא מכמה ספרים שהביאו ירושלמי זה, וכתב שלא נמצא כן בירושלמי, גם עיין בהגר"א (פרשת כי תשא), שהביא כע"ז, גם בהגהות על ספר שם הגדולים (מערבת א'), הביא שמביאים ירושלמי כזה, וכתב שלא מצא זאת, וכן בקובץ ישורון הובא שיש מדרשים שלא מצאו אותם, וזה א' מהם.

ד. מעשה באדם נמוך קומה, שהיו לוועגים לו, והלך לחזו"א, ואמר לו החזו"א שהרי נבוכדנצר היה גובה טפח, ושלט על העולם, ואתה יותר גדול מטפח.

ושאלו לרבינו מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל היכן המדרש, ולא זכר, והיה תור גדול של אנשים שהמתין, אבל הוא חיפש המדרש ולא מצא.

והלך חכם אחד וחיפש במחשב, ולא נמצא, וחזר ואמר שאין מדרש כזה, ואמר הגר"ח שבודאי יש, אבל הם חיפשו את המילה 'טפח' ולא מצאו, אבל צריך לחפש 'פושטי', ואכן נמצא כן בילקוט לדניאל.

ושאלו להגר"ח מה החרדה הגדולה הזאת למצוא המדרש, וענה ר' חיים שבשמים ישאלו על כל דבר אם יודעים.

ה. שמעתי שאחד שאל לרבינו מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל, שמציעים לו דירה אחת בקומה ג', ודירה אחרת בקומה ד', ובדירה בקומה ג' יוכל לקיים נר חנוכה פחות מעשרים אמה, ובדירה בקומה רביעית יש לו אפשרות לקיים מצות מעקה דאורייתא.

והשיב הגר"ח "קומה ג' מפני ביטול תורה", והנה העירו שיש שם מעלית, ויש לומר שנפקא מיניה לשבת, וגם בחול כשנוסע במעלית מ"מ יותר מהר מגיע לקומה ג', ויש פחות ביטול תורה.

ו. מפורסם משמיה דרבינו מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל, שבלימוד הלכות שביעית, יש גם כן את הברכה של 'צויתי את ברכתי וכו', ושאלתי במכתב אם אמר כן, והשיב שכן.

וכפי הנראה מקור כ"ז הוא מהגמ' במנחות (דף ק"י ע"א), 'כל העוסק בתורת חטאת, כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם, כאילו הקריב אשם'.

ז. בסידור הגר"א בפירוש שיש יצחק כתב בפתחה לתפלת ר"ה 'והביטה וראה איך תקנו לנו קדמונינו ז"ל תפלת ר"ה שנתקנה רק על בקשת כבוד השכינה שיתגלה כבודו ותראה מלכותו וכו', ואיך איפה יעז האדם פניו לבקש על נפשו ויתרצה לנפשו מטובת עוה"ז כי כן יסדו לנו בקינות וכו', וזהו מה שאמרו דורשי רשומות אני לדודי ודודי לי פי' כשלא יהיה בבקשתי כל מגמתי רק לדודי כמו שאמרנו אז דודי לי, והוא כמשארז"ל המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה ע"כ.

ונמצא שאין לבקש ברה"ש שום בקשה פרטית אלא רק על כבוד השכינה, וכמדומה שבוה"ז אין נוהגים כן אלא מבקשים גם בקשות פרטיות, ושאלתי לכבוד רבינו מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל, ואמר שהחזו"א התיר לבקש בקשות בראש השנה.

ובאמת שמי שיאמר שחושב רק על כבוד השכינה ואין חושב כלל על עצמו, הרי זה לכאן נראה כשיקרא, ונמצא שמנהגיו למעשה אינו מתיישב עם האמור לעיל.

והנראה לבאר בזה, דהנה ר"ה עיקרו מלכות, שצריך כל אדם לקבל מלכות הקב"ה עליו, ומי שבאמת מרגיש מלכות, הרי שאין לו אלא להצטער על מה שאין גילוי מלכותו היום מחמת הגלות, וזה צורך קבלת מלכותו שהוא מצטער כך שאין מלכותו ניכרת היום.

אבל מי שאינו בדרגה כזו להרגיש מלכות, הרי אדרבה על ידי בקשות להקב"ה, הרי מרגיש כמה שצריך להקב"ה, ועי"ז היא צורת קבלת מלכותו.

בביאור הוראת מרן הגר"ח זצוק"ל להספיד את מרן הגרא"ל ובעיקר החיוב בהספד גדולי ישראל

א. הנה רבינו מרן הגרא"ל זצוק"ל צוה שלא להספידו, ורבינו מרן הגר"ח קנייבסקי זצוק"ל צוה להספידו, ואמר שיספידוהו, והגר"ח הוסיף עוד שהגרא"ל יהיה מרוצה במה שיספידוהו, ויש להרחיב קצת בביאור הצדדים.

הנה בפתחי תשובה (י"ד סי' שד"מ), בשם תשובה מאהבה וכו' שם שהגאון בעל פני יהושע ציוה שלא יספידוהו, והגאון בעל נודע ביהודה הספידו שהיה רשכבה"ג. ובסנהדרין (דף מ"ו ע"ב), נסתפקו בגמרא אם הספד הוא יקרא דחיי, או יקרא דשכבי, ונפסק"מ אם אמר שלא יספידוהו, וקימ"ל יקרא דשכבי, וע"כ אם אמר שלא יספידוהו, שומעין לו.

אלא שהפוסקים דנו בחכם שאמר שלא יספידוהו, ועיין בתשובה מאהבה (סי' קע"ד), שהביא משו"ת קול יעקב, שעל גדול הדור מספידים, והביא ראיה משבת (דף קנ"ג ע"א), שאמר רב לר' שמואל בר שילת, 'אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא', ולמה רצה שייחמיר כ"כ בהספידו, אלא שאמרו חז"ל כל המתעצל בהספידו של חכם ראוי לקברו בחייו, וחשש רב שלא יענשו על ידו, כמו שאמרו חז"ל כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסים אותו למחיצתו של הקב"ה, וע"כ ביקש שיספידוהו כראוי.

ולכאורה קשה שאם היה לו חשש כנ"ל, הרי יכול למחול על הספידו, וממילא לא יענשו, ומה מוכח דמה שאמרו שאם אמר שלא יספידוהו שומעין לו, היינו באיניש דעלמא, אבל בת"ח מופלג בדורו אין שומעין לו.

וכתב שם בתשובה מאהבה שכמו כן יש להוכיח עוד ממועד קטן (דף כ"ה ע"א), שאמר רב אשי האי יומא מאי אמרת ביה, והיינו שרב אשי שאל את הספדן מה יאמר עליו, וכן בכתובות (דף ק"ג ע"ב), שאמר רבי אל תספדוני בעירות סבור מינה משום טירחא הוא דקאמר, כיון דחזו דקספדי בכרכי, וקאתו כולי עלמא, אמרו שמע מינה משום יקרא הוא דקאמר, וכו' מהרש"א דאף שאין עניו כרבי, וכמו שאמרו משמת רבי בטלה ענוה, מ"מ אי אפשר לו למחול על כבוד התורה, והיינו מה שאמרו משמת רבי בטלה ענוה, היינו ענוה שלו עצמו.

וע"ש בתשובה מאהבה שהק' מת' סנהדרין י"ט שחכם שמחל על כבודו כבודו מחול, משום שתורה היא שלו, וע"ש מה שפלפל בזה, ושוב הביא ששמע ממהר"ל פישלס שראה בכתבי אביו מהר"מ פישלס, שהגאון בעל נודע ביהודה שהספיד את רשכבה"ג בעל פני יהושע אף שצוה שלא להספידו, ואמר שאין שומעין בזה למי שהוא רשכבה"ג, והביא מסנהדרין (דף ס"ח ע"א) שאחר פטירת ר' אליעזר, היה ר' עקיבא מכה בבשרו עד שהיה דמו שותת לארץ, ופתח עליו בשורה אבי אבי רבב ישראל ופרשיו, הרבה מעות יש לי ואין שולחני לרצותי, ופרש"י הרבה שאלות יש לי ואין למי לשאול, והקשו התוספות איך היה מכה בבשרו, והא כתיב 'ושרט לנפש לא תתנ', ותירץ דמשום תורה עבד, הרי דמשום לאו דשרט לנפש לא תתנ, מותר במקום דליכא שולחני לרצותי, כ"ש דליכא בזה מצוה לקיים דברי המת.

ועיין בתשו' ר"ז, שהקשה על ראייה זו שאיסור שרט לנפש אינו אלא על מת, משא"כ שם ששרט על מה שיש לו שאלות ואין לו למי לשאול, אבל אין ראייה שכבוד חכם גדול דוחה איסור זה, וא"כ אין ראייה שמוותר לעבור על דברי המת.

ואפשר שכוונת הנוב"ד דכמו כן ההספד אינו על המת, אלא על זה גופא שיש לו הרבה מעות ואין שולחני לרצותי.

וע"ש עוד בתשובה מאהבה שהאר"י בכל זה, וכו' בפתחי תשובה הביא את התשו' הנ"ל שהגאון בעל נוב"ד הספיד את הפנ"י אף שצוה שלא להספידו.

ב. והנה בעיקר הענין מה שכ' הגרא"ל אמר שלא יספידוהו ביאור הדברים, שהגרא"ל היה חושש מאוד מכבודו, וחשש שינכו לו מזכויותיו, ועיין במה שהובא בשם הגר"ח מולאי"ן, בספר כתר ראש (סי' קל"ז), 'הכבוד זה המדומה זה מזה רעה ואינו דומה הנכין בעולם הבא, עבור הנאה גולמית של מעדנים, מהנכין עבור הכבוד שהוא רוחנית'.

והרי ידוע כמה הגרא"ל היה מתרחק מכל עינוגי עוה"ז ממאכל ומשתה וכל דבר, ולא מצינו בדורנו ואולי אף בדורות קודמים פרישות כזו מכל עינוגי עוה"ז, וק"ו מכבוד שהיה מזהיר להתרחק מזה מאוד שלא ינוכה לו מעוה"ב.

גם כבוד שעושים לאדם אחר מיתה מנכה משכרו, וד"ז מצינו בד' חז"ל בירושלמי (חגיגה פ"ב), והובא ברש"י בסנהדרין (דף מ"ד ע"ב), מעשה במוכס אחד ישראל רשע שמת, ובו ביום מת אדם גדול בעיר, ובאו כל בני העיר, ונתעסקו במיתתו, וקורבי אותו מוכס הביאו את מיתת המוכס אחריו, וקפצו עליהם אויבים והניחו המטות וברחו, והיה שם תלמיד אחד שישב לו עם מיתת רבו, לאחר זמן חזרו גדולי העיר לקבור את החכם, ונתחלפה להם מטתו בשל מוכס, והיה אותו תלמיד צועק ולא הועיל, וקורבי המוכס קברו את החכם, ונצטער אותו תלמיד וכו', וע"ש שבא אליו החכם בחלום, ואמר לו שעבור חטא א' שישמע בגנות תלמיד חכם, ולא מיחה, ואותו מוכס הכין סעודה לשר העיר ולא בא וחילקה לעניים, וזה היה שכרו שנתעסקו בכבודו ע"ש.

ומבואר דמה שביבדוהו לאחר מיתה בזה נשתלם שכרו, [ובאמת שקצת צ"ע שהרי באמת לא באו לכבודו, אלא חשבו שמכבדים בזה את החכם].

ג. והנה בבראשית כתיב 'אל תירא אברם אנכי מגן לך, שכרך הרבה מאד' (בראשית ט"ו א'), ופרש"י 'אחר הדברים האלה, אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים, והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי, לכך אמר לו המקום אל תירא אברם אנכי מגן לך מן העונש, שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת, ומה שאתה דואג על קבל שכרך שכרך הרבה מאד ע"כ'.

והנה צ"ב שאם חשש שינכו שכרו מה התשובה שכרך הרבה מאוד, ולמה באמת לא חשיב שקיבל שכרו, ויתכן שהכוונה שאמנם קיבל שכר, אבל שכרך הרבה מאוד, היינו שיש לך כל כך שכר על צדקותיך, שאף אחר הניכוי שכרך הרבה מאוד.

ועוד זאת קשה ברמ"א (ס' תרפ"ב), שמי ששכח לומר על הניסים, אומר בסוף ברכת המזון, 'הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה'.

ובספר תבואות שור בבכור שור תמה שהרי אין מתפללין על נס, דעיין בברכות (דף נ"ד ע"א), שאם היתה אשתו מעוברת שלא יתפלל שיהיה זכר, ופי' בגמרא (שם דף ס' ע"א), דהוא משום שאין מתפללין על נס.

ובספר ישועות יעקב (סי' תרפ"ד ס"ק ב'), כתב שבאמת כשעושים לאדם נס, מנכין לו מזכויותיו, ואמנם כשהנס מפורסם עד שהכל מכירין שמאת ה' היה פלא זה, הרי זכה שע"כ נתפרסם שמו של הקב"ה, וא"כ לעומת מה שמנכין לו מזכויותיו משום הנס, הרי נעשה לו זכות חדש שעל ידו נתפרסם שמו של הקב"ה.

ובעת שעשה אברהם מלחמה עם המלכים ונצח אותם ודאי ניכו לו מזכויותיו אבל לעומת זה זכות גדול היה לו מאחר שנתפרסם על ידו שם ד' אלקי אברהם שבמעט אנשים שהיו עמו ניצח המלכים האדירים האלו, והנה אברהם היה מתירא מחמת הנסים שנעשו לו, וע"ז אמר לו הקב"ה אל תירא כי אנכי מגן לך היינו שהנסים היו בעזר ד' ע"כ שכרו הרבה מאוד יען כי על ידו נתפרסם שם ד' והוה שהוסיף המדרש לשון 'הכל יודעים', היינו שהדבר נעשה בפרסום.

ומה"ט דבאמת שאין להתפלל שהקב"ה יעשה לו נס נסתר, דהיינו נס שאינו מכיר בו אלא הוא, וכמו בהך דהיתה אשתו מעוברת ומתפלל שיהיה זכר, דאם תלד זכר אין ידוע שנעשה נס, דאולי היה מתחילה זכר, וא"כ אין כאן פרסום הנס, וע"ז מנכין לו מזכויותיו, ולעומת זאת אין לו שכר, כי אין ידוע שהוא נס כו', וע"כ בעת מלחמת רבים ביד מעטים שנתפרסם שמו של הקב"ה ע"כ אף שיש נכין זכות מחמת הנס, אבל שכרם ע"י פרסום הנס גדול יותר.

והוה שאומרים הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו שהיה בפרסום ועל נס כזה אפשר להתפלל משום שע"כ נתפרסם שמו של הקב"ה, עכ"ד.

ד. וזה ביאור דברי רבינו מרן הגר"ח זצוק"ל, שהגרא"ל יהיה מרוצה מההספדים עליו, והיינו שכיון שע"י ההספדים יתעוררו הציבור, ויתבוננו במעשיו בהתמדתו ובצדקותו, וביראת חטא, ובגאונותו העצומה בתורה, ובכל מעשיו למען העמדת התורה.

הרי ע"כ אף אם ניכו לו מזכויותיו עבור הכבוד שעושים לו, אבל השכר שיהיה לו ע"י שיתקדש ש"ש במה שיתעוררו ללמוד ממעשיו גדול יותר, וע"כ יהיה מרוצה מכל זה, ובאמת שנתפרסמו כ"כ הרבה דברים מהנהגותיו, ומעשיו הנפלאים, ורבים נתעוררו מהם, ואילו לא היו מתפרסמים דברים אלו, היה זה חפסד גדול.